

Anmeldelser

Jørgen Goul Andersen (red.), Christian Albrekt Larsen og Jan Bendix Jensen, *Marginalisering og velfærdspolitik. Arbejdsløshed, jobchancer og trivsel*, København: Frydenlund Grafisk, 2003, 336 s., kr. 268,00.

Det sker ikke ofte, at en bog får sin første anmeldelse af beskæftigelsesministeren – endda før udgivelsesdatoen. Men med ministerens egne ord i besvarelsen af spørgsmål nr. B af 23.10.2002 fra Folketingets Arbejdsmarkedsudvalg var rapportens gennemgang af de seneste ti års beskæftigelsespolitik ”ganske interessant læsning”. Mindre glad var ministeren for andre af bogens analyser, som ”ikke giver anledning til at forkaste alle de andre rapporter, der peger på, at økonomiske incitamenter har betydning”. Men han konkluderede dog tilfreds, at rapporten ”underbygger en lang række af de initiativer, der indgår i ”Flere i arbejde”. Ganske tilfredse med ministerens tilfredshed var bogens tre forfattere dog ikke, hvilket afspejledes i deres brev til Arbejdsmarkedsudvalget den 26.11.2002. Hele forløbet kan nydes på Folketingets hjemmeside.

Som det fremgik af den pressedebat, som gav anledning til ministerens foranmeldelse, var der også tale om en rapport med god medieappel. Efter at der i nogle år har været ganske stor konsensus om dansk arbejdsmarkedspolitik – i lyset af den åbenbare succes med at øge beskæftigelsen og nedbringe ledigheden – kom her en bog, der som det lille barn i *Kejserens nye klæder* hævder, at ”han har jo ikke noget på”. En række af de centrale antagelser bag arbejdsmarkedspolitikken kan ikke bekræftes af data. Her var basis for diskussion

Bogen præsenterer hovedresultaterne fra et forskningsprojekt om ”Arbejdsløshed, marginalisering og medborgerskab: Den danske velfærdsstat i et komparativt perspektiv”, som blev iværksat i 1994-95. Forordet gør udførligt rede for projektets historie, herunder for det paradoksale i, at bogen udkommer på et tidspunkt, hvor frygten for massearbejdsløshed er afløst af bekymring for mangel på arbejdskraft. Datagrundlaget for projektet udgøres af spørgeskemaundersøgelser gennemført blandt langtidsledige i 1994 og 1999 og beskrives i detaljer i bogens kapitel 4.

Bogen har tre hovedelementer. For det første rummer den i kapitlerne 2 og 3 nogle mere makro-orienterede analyser af arbejdsløshed og arbejdsmarkedspolitik i dels et europæisk, dels et dansk historisk perspektiv. Den komparative analyse konkluderer på grundlag af aggregerede tabeller over arbejdsløshed og beskæftigelsesfrekvenser, at der ikke er tegn på at generøse og lighedsorienterede velfærdsstater skaber særlige arbejdsløsheds- og marginaliseringsproblemer. Den historiske analyse påpeger skiftet fra et konjunktur- til et strukturparadigme i arbejdsmarkedspolitikken igennem 1980'erne og 1990'erne. Ledigheden skyldes ikke længere manglende efterspørgsel efter arbejdskraft, men manglende udbud – enten på grund af incitamentsproblemer eller forkerte kvalifikationer hos de ledige. Det er i forhold til dette paradigmeskift, at bogen definerer sin ene hovedmission – at påvise skrøbeligheden i forestillingen om en given og urokkelig strukturledighed.

En anden hovedmission for forfatterne er at kritisere de neoklassiske økonomiske teorier, som hævder, at økonomiske incitament er afgørende for (manglende) integration på arbejdsmarkedet. Forestillingen om, at "arbejde skal betale sig" bygger på kviksand (kapitel 5). Derimod er der store barrierer på efterspørgselsiden, hvor arbejdsgiverne screener de ledige i forhold til en række objektive kendetegn som uddannelse, forudgående ledighed, alder og etnisk baggrund (kapitel 6). Ikke-økonomiske motiver spiller en afgørende rolle for arbejdsmotivationen blandt danskerne, som i en komparativ analyse er de mest arbejdsivrige blandt 16 lande, inklusive USA og Japan (!) (kapitel 7).

Den tredje problemstilling i rapporten drejer sig om konsekvenser af arbejdsløsheden for de ledige selv. Her rettes skytset mod "deprivationsforskningens" dystre billede af ledighed som et skridt på vejen mod den totale sociale deroute. Hovedpointen i forfatterens kritik er, at det er de økonomiske problemer, som er knyttet til ledigheden, der er det værste ved at være arbejdsløs, ikke ledigheden i sig selv. Samtidig er der tilsyneladende ikke forskelle i succesen med hensyn til at komme i arbejde, uanset om man stortrives med ledigheden eller ej. Igen passer observationerne bedst med forfatterens billede af efterspørgselsiden som afgørende for de lediges jobchancer (kapitel 8).

Også de lediges og omverdens oplevelser af arbejdsløsheden som stigmatiserende tages op til særskilt analyse (kapitel 9). Det samme gælder sammenhængen mellem marginalisering og medborgerskab (kapitel 10). Endnu en gang går forfatterne i flæsket på etablerede forestillinger. Nu gælder det synspunktet om, at marginalisering fra arbejdsmarkedet også fører til marginalisering fra samfundet i bredere forstand. Det er ikke tilfældet. I langt højere grad end arbejdsmarkedsstatus er det uddannelse, som betinger den enkeltes integration i samfundet. Kun blandt kontanthjælpsmodtagere er der en tendens til, at ledige scorer lavere på medborgerlige orienteringer.

Ud fra bogens analyser må redaktøren af det samlede værk, Jørgen Goul Andersen, derfor konkludere, at der ikke synes at være en konflikt mellem social velfærd og et dynamisk videnssamfund. Velfærden ødelægger ikke incitamenterne. De ledige er ikke ressourcetsvage stakler. Selv efter en langvarig opgangskonjunktur fremstår de tilbageblevne ledige stadig som relativt "beskæftigelsesparate". Den danske model har dokumenteret sine evner til at forene lighed med øget beskæftigelse, økonomisk vækst og fald i ledigheden.

Som det fremgår af den hidsige debat omkring publiceringen af bogen kan den sagtens ægge til modsigelse. For nærværende anmelder, der selv har tilbragt en del af de senere år på eksportmarkederne med den danske "flexicurity"-model i salgsmappen, er det sværere at blive rigtig vred. Tværtimod er det forfriskende med et sæt af analyser, der så konsekvent sejler op mod det dominerende paradigme.

Men når det er sagt, er det også rimeligt at pege på nogle svagheder ved rapporten. Dels bygger den, som forfatterne grundigt dokumenterer det, i hovedsagen på spørgeskemaundersøgelser blandt langtidsledige tilmeldt AF. De andre store marginalgrupper på arbejdsmarkedet, herunder andre kontanthjælpsmodtagere, langtidssygemeldte m.fl. er ikke medtaget. Dette kan bidrage til det lyse ledighedsbillede, som tegnes. Fraværet af klare statistiske udslag på en række økonomiske

variable kan også skyldes, at der trods alt er tale om begrænsede stikprøver med svarprocenter på omkring 70 pct.

Fra et redaktionelt synspunkt kan man også påpege, at rapporten spænder vidt, måske for vidt. Vi kommer hele kompasset rundt, og læseren kan til tider have svært ved at holde tråden, også fordi redaktøren ikke har ødslet med mellemrubrikerne. Hans egen konklusion på 15 sider har for eksempel ikke et eneste underafsnit. Skrivestilen er også akademisk og til tider noget teknisk. Odds-ratioer, eta- og beta-koefficienter snor sig rundt mellem tabellerne. Så når bagsideteksten annoncerer, at bogen er "skrevet i et sprog, der gør den tilgængelig langt ud over universitetsverdenen", må anmelderen nok mane til besindighed. Det er et akademisk værk – og et interessant sådant – ikke en folkebog.

Velfærdsstaten har i disse år god brug for en venneforening. Det er jo blevet moderne at hævde at velfærdsstaten er både dyr og dårlig med behov for omfattende reformer. I denne sammenhæng er bogen en nyttig modgift gennem sin påvisning af, at den danske velfærdsmodel og det danske arbejdsmarked på mange måder lever i en lykkelig symbiose. Den største svaghed er til gengæld, at bogen ikke selv præsenterer et sammenhængende syn på reformer af dansk velfærds- og arbejdsmarkedspolitik. Forfatterne antyder reformbehov, for eksempel i konklusionskapitlets formulering om, at "skævheder, hvor folk sætter penge til ved at gå på arbejde, er der både økonomiske og legitimitetsmæssige problemer med" (p. 308). Men hvordan kunne et fornuftigt dagpengesystem så se ud? Hvordan skulle en bedre arbejdsmarkedspolitik og socialpolitik tilrettelægges? Hvordan bryder man i praksis de barrierer på efterspørgselsiden, som dokumenteres gennem forfatternes empiriske analyser? Her er et stort arbejdsfelt for medlemmerne af "Velfærdsstatens Venner" i de kommende år.

Per Kongshøj Madsen
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Eva Sørensen, *Politikerne og netværksdemokratiet. Fra suveræn politiker til metagovernør*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2002, 298 s., kr. 390,00.

Formålet med denne bog er at afdække de forestillinger, som danskerne og danske politikere har om demokrati og samfundsstyring. Der anlægges en dynamisk tilgang, idet ambitionen er at bidrage til en bedre forståelse af de ændringer, der finder sted i vore forestillinger om, hvad demokrati er. I denne forbindelse koncentrerer interessen navnlig om politikerrollen.

Bogen søger at besvare fire kernespørgsmål (p. 5): (1) Hvordan er politikerrollen blevet opfattet i traditionelle forestillinger om samfundsstyring? Dette spørgsmål lægger op til en idehistorisk analyse. (2) Hvordan har disse forestillinger sat sig igennem i den måde, som det danske politiske system er indrettet på? Dette spørgsmål lægger op til en institutionsanalyse. (3) I hvilken udstrækning er den traditionelle styrings- og demokratitænkning og den dertil hørende politikerrolle

blevet udfordret, dels af nye teorier om samfundsstyring og demokrati, og dels af de konkrete ændringer, der har fundet sted i det politiske systems organisationsformer? Dette spørgsmål lægger både op til en teoretisk og en institutionel analyse. (4) Hvordan definerer de politikere, der i dag er placeret i det danske politiske system, deres rolle i samfundsstyringen og demokratiet? Dette sidste spørgsmål lægger op til en empirisk undersøgelse af danske politikeres rolleopfattelse.

Eva Sørensen gennemfører en meget systematisk analyse af disse fire spørgsmål, idet læseren aldrig er i tvivl om, hvad hun er i gang med. Der opsamles og konkluderes nydeligt efter hvert kapitel og efter de fire dele, som bogen er inddelt i.

Den ideanalytiske undersøgelse af, hvordan politikerrollen er blevet opfattet i traditionelle forestillinger om demokratisk samfundsstyring tager udgangspunkt i det repræsentative demokratis idehistorie. Der redegøres for, hvordan den liberale stat begrænses af grundlove med individuelle rettigheder og af anden lovgivning, og hvordan den bindes af en række institutioner og regimenormer såsom magtdeling og krav om folkelig accept. Alligevel hævdes det pludseligt og uden anden begrundelse end en henvisning til Foucault (pp. 17-18), at staten er suveræn, at magten udgår fra et velafgrænset magtens centrum, og at forholdet mellem en magtfuld hersker og en afmægtig og passiv befolkning går oppefra og ned, og at det tætteste, man kan komme demokrati, er, at undersåtterne selv vælger deres hersker. Der er her tale om en sammenblanding af før-liberale forestillinger om monarkisk absolutisme med liberalt og parlamentarisk demokrati, og det er derfor kun ud fra en meget bred fortolkning, at Eva Sørensen med rette kan konkludere, at den liberale demokratiteori *har taget afsæt* (min kursivering) i en suveræn styringstænkning (p. 22).

Når det derefter undersøges, hvordan og i hvilket omfang denne demokrati- og repræsentationstænkning er slået i gennem i Danmark (kapitel 3), peges meget prisværdigt på en række lighedspunkter mellem Alf Ross og Hal Koch, men det er svært gennemskueligt, hvordan Eva Sørensen herfra kan udlede en række krav til politikerne i – hvad hun kalder – en traditionel dansk demokratitænkning (p. 38). Således savnes dokumentation for, at det traditionelt er blevet krævet af danske politikere, at de skal udøve kontrol med alt, hvad der foregår i det politiske system; at de skal træffe beslutning ud fra velgennemtænkte, velinformede og fornuftsbaseerede overvejelser om, hvad der er i almenhedens interesse; at de skal være lydøre over for befolkningen; og at de skal give plads til en væsentlig grad af lokalt selvstyre. Måske har nogle haft ideale forestillinger om noget sådant, men det påvises ikke. Derfor ligner det også noget af en stråmand, som Eva Sørensen bruger resten af sin bog på at hakke ned.

I bogens anden del undersøges, i hvilken udstrækning den angivne traditionelle styrings- og demokratitænkning og den dertil hørende politikerrolle er blevet udfordret teoretisk såvel som i praksis. Først redegøres der i kapitel 4 for teoriene under overskriften "Opgøret med den suveræne styringstænkning". Denne teori-oversigt er fin, men skæmmes dog af, at den ensidigt skal bruges til at "gøre op med forestillingerne om den suveræne stat" (p. 51). Og når governance-teoriernes forestilling om samfundsstyring som en indirekte styring gennem regulering af selv-regulering (såkaldt meta-styring) fremstilles som noget helt nyt, savnes en

kritisk analyse af, om og i hvilket omfang der tidligere har været gennemført styring af denne karakter.

I kapitel 5 redegøres der for netværksstyring i den danske stat. En del plads bruges ganske vist på fortsatte teoretiske overvejelser, nemlig over finansministerielle programmer, rapporter, betænkninger mv., som tolkes på den måde, at "man i de sidste 25 år stille og roligt har bevæget sig væk fra den suveræne styringstænkning og over i retning af en forestilling om, at styring sker gennem udøvelsen af meta-styring" (p. 69). Det indrømmes, at det er en relativ snæver forestilling om, hvordan meta-styring kan udøves. Der peges herefter på en række ændringer i den offentlige styring, som alle hævdes at resultere i en netværkspræget styring: europæiseringen af det politiske system, administrativ og politisk decentralisering, centralisering af den politiske og administrative ledelse, øget politisering af forvaltningen og ændring af statens samspil med private aktører (pp. 73ff.). En tilsvarende analyse gennemføres i kapitel 6 for kommunerne, idet der særligt fokuseres på fire "foregangskommuner": Græsted-Gilleleje, Skanderborg, Holbæk og Allerød. Selv om der påvises forskelle mellem disse fire kommuner og deres reformtiltag, så hævder Eva Sørensen alligevel, at de alle er udtryk for samfundsstyring gennem meta-styring, og at kommunalpolitikere er forvandlet fra suveræne (!) udøvere af samfundsstyring til blot at være en gruppe beslutningstagere i en mangfoldighed af legitime beslutningstagere (p. 108).

På dette grundlag konkluderer forfatteren, at netværkstænkningen og netværksstyringen er slået igennem i det danske politiske system, og det bliver gennem resten af bogen til en generel påstand om netværksamfundets fremvækst. En svagheit er imidlertid, at det kan være vanskeligt at skelne mellem tænkning og teorier på den ene side og de faktiske realiteter på den anden side. Så vidt forskellige ændringer som øget integration i EU og decentralisering af opgaver til kommuner tolkes som udtryk for det samme, og "netværk" tenderer derfor mod at blive et slagord, som kan forklare alt, og dermed ikke ret meget.

I bogens tredje del behandles politikere og deres rolleopfattelser, idet de konfronteres med de konstruerede "stråmænd": den suveræne politiker, kravene til politikere i den traditionelle danske demokratiopfattelse og netværksamfundets fremvækst. I forbindelse hermed indsniger der sig umærkeligt et nyt begreb "metagovernør". Det defineres aldrig eksplicit, men kan betyde forskelligt i forskellige situationer. Datamaterialet er temmelig spinkelt: 18 kvalitative interviews med nuværende og forhenværende folketingspolitikere og 35 interviews med forhenværende og nuværende kommunalpolitikere fra de fire nævnte kommuner. Forfatteren erkender, at man ikke på dette grundlag kan sige meget om de givne fænomeners udbredelse, og at resultaterne har en eksplorativ karakter (p. 117). Alligevel opstilles der hypoteser, som testes, og der drages en række generaliserende konklusioner.

Den manglende tyngde i den empiriske analyse gør, at de afsluttende diskussioner i bogens fjerde del mangler et fast fundament. De ret abstrakte overvejelser om, at vi er på vej mod en teori om demokratisk netværksstyring, og nogle sympatiske forestillinger om politisk handlekraft kommer til at hænge noget i den tomme luft.

Alt i alt bogen præget af løse begrebsdannelser, manglende historisk bevidsthed i de dynamiske analyser og generaliserende konklusioner på et spinkelt materiale. Der er gennemgående for få og veldokumenterede udsagn om, hvordan forholdene faktisk er, og for meget hviler på en implicit antagelse om, at tanker, teorier og forestillinger med en nærmest naturkraftig nødvendighed sætter sig igennem.

Bogen er ganske velskrevet – bortset fra en kaotisk kommasætning og for mange sjuskefejl – og velorienteret i en række nyere teoridannelser, men den overbeviser ikke om, at den har fat i væsentlige ændringer i vores demokratis funktionsmåde, hvorfor det også er et spørgsmål, hvor meget den vil bidrage til den langvarige og grundige debat om demokratiets fremtid, indhold og form, som forfatteren fortjenstfuldt gerne vil rejse.

Palle Svensson
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Erik Damgaard, *Folkets styre. Magt og ansvar i dansk politik*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2003, 174 s., kr. 198,00.

Maktutredningar verkar vara en skandinavisk specialitet. Den norska maktutredningen på sjuttioalet, med sina analyser av korporatism och sektorsbaserade särintressen, inspirerade den svenska maktutredningen under slutet av åttiotalet. Just nu pågår danska och norska maktutredningar, vilka håller på att redovisa sina upptäckter. Visserligen finns det alltid en fara för alltför nära kopplingar mellan samhällsvetenskapen och den politiska makten, men fördelen med dessa offentliga uppdrag är att forskarna tvingas att ta lite bredare grepp för att försöka besvara medborgarnas bekymrade frågor om demokratins läge och framtid.

Både när det gäller den norska och den danska maktutredningen ingav mandatet vissa farhågor. Det verkade som politikerna ville snäva in uppdraget. Direktiven ger i och för sig en tankeväckande inblick i hur dagens regeringar ser på sin omvärld. Demokratin hotas av yttre krafter. De styrande politikerna hyser uppenbarligen uppfattningen att deras makt minskar eftersom andra maktcentra ökat sitt inflytande. Politikerna ser sig hotade av multinationella företag, internationella byråkratier, tekniska påhitt, aggressiva medier, gränsöverskridande miljörörelser, avvikande minoriteter, självmedvetna professioner och härsklystna organisationer.

Men det är någonting som fattas i denna uppräknings av politikernas konkurrenter. Demokratins problem har inte bara yttre utan också inre orsaker. Vår svenska maktutredning utmynnade i slutsatsen att institutionell tröghet och politikens oförmåga att kritiskt analysera sig själv var en viktig orsak till systemets kris. De politiska partierna bär själva ett stort ansvar för att de har problem med att rekrytera nya medlemmar och att hävda sig i den offentliga debatten. Väljarnas främlingskänsla inför politiken kan bland annat bero på att de folkvalda politikerna inte tillräckligt väl har förmått att levandegöra politikens villkor och möjligheter. Politikens egna institutioner fungerar inte så bra som de skulle kunna göra.

Lyckligtvis har de danska och norska forskarna gjort en generös tolkning av uppdragets gränser. De kommer nu med en rad undersökningar av det politiska systemets funktionssätt. En av de senast utkomna är den danske statsvetarveteranen Erik Damgaards bok. Den som är ute efter en kondenserad, skarpsinnig och lättillgänglig översikt över vad dagens forskning säger om den representativa demokratin i dansk tappning behöver nu inte vänta längre. Damgaard konstaterar att dansk politik påverkas av samma förändringar som många andra europeiska demokratier fått uppleva. EU:s betydelse växer och gränsen mellan utrikespolitik och inrikespolitik håller på att suddas ut. Massmedierna har blivit mer självständiga och politiken utspelas ofta på mediernas villkor. Domstolarnas roll har ökat, inte minst genom makten att tolka internationella fördrag. Centralbanken har fått självständigt ansvar för kampen mot inflationen. Marknadsorientering har skapat en gråzon mellan privat och offentlig sektor. Intresseorganisationerna är fortfarande mäktiga aktörer, även om deras påverkansmetoder har förändrats.

Så det råder inget tvivel om att politiken lever under delvis nya villkor. Men Damgaard finner ändå ingen anledning att klämta i larmklockan och varna för demokratin kris och snara undergång. Tvärtom är hans huvudslutsats att den politiska makt- och ansvarskedjan fungerar allmänt väl i Danmark, trots de stora förändringarna i den nationella och internationella omgivningen. Folketinget är ett starkt parlament, inte minst till följd av den danska traditionen med minoritetsregeringar. Det har visat sig vara möjligt att föra en någorlunda fast ekonomisk politik, eftersom man har lyckats nå breda överenskommelser om statsbudgeten. Danmark har också bidragit till att parlamentarismens teori fått revideras – minoritetsregeringar accepterar numera att bli nedröstade utan att avgå. I dansk politik händer det därför att oppositionen utformar regeringspolitiken under det att regeringen opponerar.

Att det politiska systemet visar prov på hög flexibilitet innebär dock inte att det saknas problem. Väljarnas möjligheter att utkräva ansvar har försvårats genom partisystemets fragmentering. Det har också blivit vanskeligare att rekrytera nya krafter till politikens centrala poster. Uppdraget som parlamentsledamot uppfattas inte längre som lika attraktivt. Det största problemet i det danska parlamentariska systemet är oenigheten mellan väljarna och det parlamentariska flertalet om landets förhållande till den europeiska integrationen. Flera folkomröstningar om EU har gått det politiska etablissemanget emot.

Dessa slutsatser från den danska maktutredningen pekar på att demokratin problem delvis beror på brister inom det politiska systemet självt. Det kan förefalla nedslående att många av demokratin problem är självförvållade, men det trösterika är att en del orsaksfaktorer faktiskt går att påverka.

I denna pågående debatt om det demokratiska systemets reformering både kan och bör samhällsforskare spela en viktig roll, även om Erik Damgaard hänvisar till en annan undersökning inom maktutredningen, som varnar för att symbiosen mellan medier och forskare också kan ha sina risker. Erik Damgaards bok är föredömlig i det avseendet att den inte nöjer sig med att slå fast det kända, utan också pekar ut områden där kunskapen är osäker eller obefintlig. Just samspelet mellan den nationellt baserade demokratin och den framväxande demokratiska

samfälligheten på europeisk nivå måste åren framöver bli ett ännu mer prioriterat forskningsfält.

Boken visar också att det behövs ett teoretiskt utvecklingsarbete. Erik Damgaard menar att principal-agentteori är föga lämpad för att analysera länken mellan väljare och valda, och pläderar i stället för representationsteori i Hanna Pitkins anda. Men det som slår läsaren är snarast hur statiska båda dessa teorier framstår. Det är som om allmänna val endast ägde rum vid ett enda tillfälle. För att förstå makt- och ansvarsprocesser i ett demokratiskt system krävs ett mycket mer dynamiskt betraktelsesätt. Både principal-agentteori och representationsteori, i sina konventionella tolkningar, behöver integreras med det öppna samhällets idé om demokratin som kontinuerlig läroprocess. Erik Damgaard inspirerar till en sådan teoriutveckling, som kan hjälpa oss att bättre förstå den nordiska folkstyrelsens framtida öden.

Olof Petersson
Studieförbundet Näringsliv och Samhälle
Stockholm

Erik Oddvar Eriksen og Jarle Weigård, *Kommunikativt demokrati. Jürgen Habermas' teori om politik og samfund*, København: Hans Reitzels Forlag, 2003, 424 s., kr. 398,00.

Hvis man er af den overbevisning, at den demokratiske proces i moderne samfund handler om andet og mere end den blotte aggregering af monologiske særinteresser, og hvis man samtidig er skeptisk over for at bestemme dette "andet og mere" som en egenskab ved selvberørende diskurser eller autopoietiske sociale systemer – ja, så er Jürgen Habermas ikke den værste dialogpartner, man kan opsøge. Hans samfundsteori er for tiden ganske vist ikke helt så "trendy" som *rational choice*-, diskurs- og systemteoriene, men den rummer desuagtet en række kvaliteter, som forekommer væsentlige for en aktuel demokratidiskussion.

En grundlæggende styrke ved Habermas' teori er, at den rummer såvel et systemperspektiv som et handlingsperspektiv på det moderne samfunds udvikling. Hertil hører, at den uden at forfalde til romantiske subjektforestillinger tilskriver mennesket som social aktør den principielle evne til at reflektere kritisk, hæve sig over sine private, monologiske særinteresser og indgå i en offentlig dialog om samfundets almene vel. Denne basale tiltro til den humane, kommunikative fornuft som demokratiets medie *par excellence* lægger endvidere en normativ klangbund under Habermas' samfundsteori: samtidig med, at analysen blotlægger modernitetens komplekse mekanismer og konfliktsammenhænge, opererer den med et kritik- og forandringsperspektiv, som identificerer demokratisering med styrkelsen af den offentlige meningsdannelse mellem fornuftigt ræsonnerende samfundsborgere – og med tøjlingen af markedets og statsbureaukratiets systemiske dynamikker som forudsætning.

Med Erik Oddvar Eriksen og Jarle Weigårds bog foreligger der – nu også på dansk – en fyldig introduktion til Habermas som demokratiteoretiker. Bogen ud-

kom på norsk i 1999, og den danske oversættelse er en revideret og udvidet version af originalen. Den henvender sig primært til forskere og studerende inden for samfundsvidenskaberne, og den fokuserer derfor på de dele af Habermas' værk, som forfatterne anser for at være de mest relevante for denne målgruppe, dvs. de samfunds- og demokratiteoretiske. Fremstillingen forholder sig især til de sene hovedværker *Theorie des kommunikativen Handelns I-II* (1981) og *Faktizität und Geltung* (1992), men også det tidlige hovedværk *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (1962) inddrages i signalementet af Habermas' demokratiteori.

Der indledes med en generel teorihistorisk perspektiveret karakteristik af Habermas' handlingsteoretiske udgangspunkt, hans rationalitetsbegreb og hans kommunikationsteoretiske udvidelse af den sociologiske handlingsteori. I forlængelse heraf redegøres der for "diskursetikken", som danner det moralteoretiske fundament under Habermas' demokratiteori, samt for begreberne "system" og "livsverden" og deres udsagnskraft i analysen af centrale konflikter og problemfelter i det moderne samfund.

Herefter diskuteres ret og politik i et diskursteoretisk perspektiv. Habermas' "deliberative" model for et moderne demokrati fremstilles i dialog med på den ene side den liberale og på den anden side den republikanske model. Den diskursteoretiske variant af den deliberative demokratiforståelse lægger ikke mindst vægt på legitimitetens fundering i procedurale principper. Denne demokratimodel videreudvikles efterfølgende med hensyn til etableringen af legitimitet i retssystemet, i den politiske proces og i den offentlige meningsdannelse. I forlængelse heraf diskuteres det procedurale princip i forhold til spørgsmålet om kommunikativt design.

Endelig beskæftiger det sidste, til lejligheden nyskrevne kapitel sig med de internationale perspektiver i Habermas' teori. En hovedproblemstilling er her den udfordring for det nationalstatsligt baserede demokrati, som udgår fra den vækst i overnationale politiske og økonomiske styringsfora, som ledsager den globale integrationstendens. Habermas argumenterer i dette perspektiv for, at et kosmopolitisk demokrati og en hertil hørende "forfatningspatriotisme" udgør den adækvate horisont for at åbne disse processer for demokratisering og give dem folkelig legitimitet.

Der er tale om en glimrende, meget fyldig og nuanceret præsentation af Habermas' samfundsteori, som løbende diskuterer denne i forhold til et bredt teorihistorisk felt. Den udmærker sig endvidere ved at være særdeles velskrevet – den demonstrerer en sjælden evne til at formidle et kompliceret stof i et lettilgængeligt sprog uden at give køb på den saglige kompleksitet. Fremstillingen ledsages desuden af hyppige, overbliksskabende skematiseringer af den teoretiske argumentation samt resumeer efter hvert kapitel.

Som forfatterne også selv gør opmærksom på, er det kun et delområde af Habermas' værk, vi præsenteres for – om end det har været det centrale område i hans forfatterskab i de seneste mange år. Hans videnskabs- og erkendelsesteoretiske bidrag, hans diskussioner af sprogfilosofi, hermeneutik, psykoanalyse, m.m. er derimod udeladt. Selv om også disse områder af hans teoridannelse har spillet en rolle i konstitueringen af hans demokratiforståelse og hans begrebsliggørelse af samfund og politik, forekommer det dog at være et legitimt valg at nedprioritere

dem i en kontekst, som eksplicit fokuserer på demokratidiskussionen og henverder sig til samfundsforskere.

Bogen går undertiden ind på nogle af de kritiske diskussioner, som har været ført omkring Habermas' teoridannelse. Her kunne man ideelt set have ønsket sig en mere udfoldet behandling af disse debatter, men igen forekommer prioriteringen at være legitim inden for de givne rammer. Endelig generer det min sprogsans, at *Handeln* konsekvent oversættes med *handling*. Ligesom på tysk er der på dansk god grund til at skelne mellem "handlen" (det almene forhold, at der handles) og "handling" (den specifikke akt).

Men disse småtænder kan på ingen måde anfægte, at der er tale om en fortræffelig fremstilling, som kan bruges både som indføring i Habermas' univers og som kvalificeret input til den videnskabelige diskussion om demokratiets udviklingsmuligheder i den højtudviklede modernitet.

Henrik Kaare Nielsen
Institut for Æstetiske Fag
Aarhus Universitet

Thomas Pedersen (red.), *Europa for folket? EU og det danske demokrati*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2002, 245 s., kr. 248,00.

I denne tid, hvor diskussionen om den nye EU-"forfatning" gerne skulle være gået i gang, er Thomas Pedersens antologi om nogle af de demokratiske aspekter af relationen mellem Danmark og EU et velkomment bidrag. Det er hævet over tvivl, også selv om udviklingen i og omkring Konventet i nogen grad har overhalet forfatterne og bogen.

Bogen er, som den slags ofte er, i emnemæssig henseende en "lagkagerevy." Forfatterne er en meget blandet flok, flest danskere, men der er også bidrag fra Sverige, Holland og Italien. Resultatet er – derfor? – en række, ret så forskellige, punktvis nedslag i den komplicerede problematik. Et af bidragene, Jørgen Goul Andersens redegørelse for den "stille revolution" i danskernes holdning til EU, sammenfatter flot store mængder af data. Andre har et normativt sigte, det gælder ikke mindst Philippe Schmitters tanker om det europæiske medborgerskabs status og mulige udvikling. Marlene Wind skriver om samme emne. Hun analyserer bl.a. nogle vigtige nyere EU-domme, men forsømmer vist at fortælle os, hvilke implikationer de vil få for Danmark, der som bekendt fortsat lever med et forbehold vedrørende unionsborgerskabet.

Henning Koch beretter om Grundlovens § 20 og dens forunderlige historie. Han, såvel som andre af forfatterne, har også forslag til reformer. I flere bidrag bliver det danske Europaudvalg og dets særlige status drøftet. Der fremkommer vel her ikke meget nyt, men flere af kapitlerne indeholder fortolkningsbidrag, som fortjener overvejelse. Et enkelt kapitel, Jens Henrik Haahrs noget springende diskussion af et hjørne af avisdebatten om Euro'en, er tynget til jorden af akademisk jargon og postmodernistisk bragesnak.

Den interesserede læser må selv orientere sig i denne noget kaleidoskopiske og usammenhængende antologis enkelte kapitler, hvor mange interessante synspunkter kan findes gemt. Her skal der knyttes nogle bemærkninger til formen, som lader sig kritisere. Magtudredningen er, ikke helt fair, blevet kritiseret for, at dens resultater ikke er blevet særlig meget diskuteret i den danske offentlighed. Den foreliggende bog kan måske give lidt af forklaringen. Her har vi en forskningsbaseret debatbog, hvor redaktøren har gjort ikke så lidt for, at bogen ikke vil blive læst og brugt. Såvel forord som indledningskapitel beskæftiger sig – noget ufokuseret – med meget andet end bogens indhold. Man savner et afsluttende kapitel, der kunne skabe overblik. Man savner en fast redaktørhånd, der kunne have tilvejebragt mere homogenitet med hensyn til sproglig stil, brug af referencer etc. Man savner oplysninger om, hvorledes og hvorfor de internationale bidrag er kommet ind i værket – og eventuelt hvorfra de er hentet, og hvorledes de er blevet oversat. Man savner en samlet litteraturliste. Man savner et register. Kort sagt, man savner alt det, der kunne have gjort denne læseværdige antologi til en læselig bog og til en brugsbog. For læg såvel som lærd.

Mogens N. Pedersen
Institut for Statskundskab
Syddansk Universitet

Jens-Martin Eriksen og Frederik Stjernfelt, *Hadets Anatomi – Rejser i Bosnien og Serbien*, København: Lindhardt og Ringhof, 2003, 331 s., Kr. 299,00.

Denne udgivelse har modtaget mange rosende anmelderord. Og det er da også en vigtig og vedkommende bog, forfatterne har skrevet. Bogen er skrevet som reaktion på chokket over, at 1990'ernes krige i det tidligere Jugoslavien atter bragte folkemord og koncentrationslejre til Europa. Efter forfatternes opfattelse viste krigen, at man fra europæisk side ikke besad kompetente institutioner, som var i stand til at tage stilling til eller reagere på de voldelige begivenheder. Med dette som baggrund har Stjernfelt og Eriksen sat sig for at trænge ned under den overflade af "borgerkrig", som Jugoslaviens opløsning ofte fremstilles som, og dybere ind på spørgsmålet om, hvordan det kunne ske. Hvordan kommer mennesker til at tillægge forskelle i etnisk og religiøst tilhørsforhold så stor betydning, at de vil slå ihjel for det – og i ekstreme tilfælde deltage i massakrer på deres naboer for det?

Til at belyse denne "hadets anatomi" har forfatterne foretaget flere rejser i Bosnien og Serbien i perioden 2000-2002. På rejserne har de talt med en række forskellige mennesker, som fortæller om deres oplevelser under krigen og giver deres bud på, hvad der gik galt. Bogen er bygget op som en rejsebog, hvor oplevelser undervejs blandes med interviews og samtaler samt forfatternes egne refleksioner. Dette kan visse steder give bogen en anelse rodet opbygning, men er samtidigt dens force. For herved kommer mennesker til orde, som andre udgivelser omkring eks-Jugoslavien sjældent levner plads til. Således er ét af de første steder, som forfatterne besøger, landsbyen Biljani i Nordvestbosnien, hvor der i somme-

ren 1992 fandt en massakre sted på 250 muslimske mænd. Her præsenteres læsere for øjenvidners rystende beretninger om, hvad der fandt sted. Bøddler og ofre kendte hinanden, og organisatoren var den lokale serbiske skolelærer.

Med udgangspunkt i sådanne konkrete begivenheder breder forfatterne i løbet af bogen perspektivet ud og fokuserer på de intellektuelles rolle og ansvar i den opsplittning af det jugoslaviske samfund, der gik forud for krigene. En stor del af bogen udgøres således af samtaler og interviews med primært serbiske intellektuelle fra Bosnien og Serbien. Gennem disse samtaler søger forfatterne at trænge ind på både serbisk nationalisme og på den radikaliserende af islam, som fandt sted i visse bosniakkiske (bosnisk-muslimske) kredse i perioden. Bogen rummer her blandt andet interviews med nationalistisk orienterede serbiske intellektuelle, herunder den indflydelsesrige forfatter og tidligere forbundspræsident, Dobrica Ćosić. Men vi møder også serbiske demokrater og oppositionelle, som viser et andet Serbien, og som giver et indblik i Serbiens aktuelle situation, hvor demokratiske kræfter fortsat har travlt.

Væsentlige er også forfatternes analyser af to centrale dokumenter fra perioden op til Jugoslaviens opløsning, henholdsvis den senere bosniske præsident Alija Izetbegović' *Islamiske deklARATION*, forfattet i 1970, og det berømte *Memorandum* fra *Det serbiske akademi for videnskab og kunst* (SANU) fra 1986. Forfatterne har her blik både for teksternes indre modsigelser og for de samfundsmæssige implikationer ved dokumenternes visioner. Begge dokumenter er væsentlige at tage op, idet de udgør vigtige vidnesbyrd om den radikaliserende af islam, der fandt sted i visse intellektuelle kredse både blandt serbere og bosniakker i perioden. SANU's memorandum fremhæves endvidere ofte som det ideologiske forlæg for Milošević senere politiske program, indledningsvist i bestræbelserne på at skabe et serbisk-domineret og recentraliseret Jugoslavien, og senere i ambitionerne om dannelsen af et Storserbien gennem etniske "udrensninger" i Bosnien og Kosovo. Én af Stjernfelts og Eriksens konklusioner er, at en del af baggrunden for udviklingen i det tidligere Jugoslavien lå i en konfrontation mellem nationalisme og politisk islam.

Et spørgsmål rejser sig naturligvis angående repræsentativiteten i forfatternes fremstilling. Her kan man som læser savne en behandling af den kroatiske nationalisme, der, ikke mindst under præsident Tudjman, ligeledes bidrog til den nationalistiske spiral i Jugoslavien. Endvidere kan bogens journalistiske stil visse steder gøre det vanskeligt for læsere uden baggrundsviden kritisk at vurdere informanternes oplysninger og synspunkter.

Men når det er sagt, udgør bogen i kraft af dens interviews og analyser et vigtigt bidrag til forståelsen af Jugoslaviens opløsning. Den er således et godt supplement til værker, som behandler de økonomiske og mere strukturelt-politiske aspekter ved udviklingen i den jugoslaviske føderation, herunder forholdet mellem republikkerne, som *Hadets anatomi* ikke kan spænde over.

I et afsluttende kapitel, "Fremtidens spejl", gør Stjernfelt og Eriksen sig nogle relevante overvejelser over, hvilke samfundsmæssige lærer der kan udledes af den jugoslaviske tragedie. Her fremhæver de nødvendigheden af, at etniske og religiøse grupperinger i et samfund deponerer drømmen om at udgøre et udvalgt,

privilegeret eller helligt folk til det hinsides og anerkender demokratiet som højeste maksime. *Hadets anatomi* er således også en debatbog – vedkommende og anbefalelsesværdig.

Ulrik Juel Lavtsen
Institut for Religionshistorie
Københavns Universitet

Anette Borchorst (red.), *Kønsmagt under forandring*, København: Hans Reitzels Forlag, 2002, 270 s., kr. 225,00.

Den 8. marts er kvindernes kampdag. Sidste år blev det markeret med udgivelsen *Kønsmagt under forandring* fra Magtudredningen. Udgivelsen *Kønsmagt under forandring* er en antologi med 14 kapitler af i alt 19 forskellige bidragydere. Anette Borchorst skriver i indledningen, at formålet med bogen er at vise, at kvinde- og kønsforskningen er præget af en høj grad af faglig pluralisme. Derudover har forfatterne bag bogen den ambition at undlade at skrive "den store fortælling" om kønsmagt. Denne anmeldelse vil derfor vurdere udgivelsen ud fra disse to kriterier.

Det skal dog først slås fast, at det er fremragende med en sådan udgivelse, og antologien indeholder flere meget interessante bidrag. Jeg fandt specielt Annick Prieurs artikel "Magt over eget liv" om unge indvandrere, patriarkalske familier og nordiske ligestillingsidealer interessant. Det er spændende læsning, som giver grundlag for refleksioner over indvandreres kultur, men så sandelig også over etniske skandinavers kultur. I artiklen af Christiansen, Møller & Tøgeby lærte jeg (til min overraskelse), at markedets vilkår faktisk er befordrende for, at kvinder bliver repræsenteret i eliten set i forhold til erhvervslivets fortrukne rekrutteringsform, som er en blandingsform af kvalifikationer og netværksforbindelser.

Feminisme er det perspektiv, som analyserer, hvorvidt kvinder har *lige muligheder* i forhold til mænd. Spørgsmålet om lige muligheder kan grundlæggende analyseres og forstås på to måder, uden at der dog er tale om gensidigt udelukkende eller konkurrerende perspektiver inden for feminismen. Den første måde består i at se på, om der er lovgivning i form af regler, der udelukker en bestemt gruppe af befolkningen fra indflydelse, som det eksempelvis var tilfældet, da kvinder ikke havde stemmeret. I det perspektiv skal Karin Lützens og Bente Rosenbecks artikler læses. Lützen beskriver, hvordan lovgivningen om prostitution var tilrettelagt efter at straffe og disciplinere kvinder, mens det ansås for naturligt for mænd at opsøge prostituerede, hvorfor mændene naturligvis ikke skulle straffes eller disciplineres. Bente Rosenbeck skildrer, hvordan ægteskabslovgivningen tidligere var tilrettelagt således, at mænd havde rettigheder som individer, eksempelvis ejendomsret, mens dette ikke var tilfældet for kvinder.

De resterende artikler i antologien analyserer problemstillingen om kvinders lige muligheder ved at se på, om der er strukturer, der medfører, at kvinder ikke har lige muligheder. Denne forståelse af feminisme påpeger, at kulturen i det offentlige rum

er lavet af mænd for mænd og derfor forhindrer kvinder i at deltage i beslutningsprocesserne på lige vilkår med mændene.

Der anvendes to videnskabelige tilgange i bogen. Den ene er den positivistiske tilgang, hvor statistik anvendes som et hjælperedskab. Den anvendes i artiklerne af (1) Hanne Nexø, (2) Peter Munk Christiansen, Birgit Møller & Lise Togeby og (3) Lis Højgaard. Nexø påviser, at kvindelige ledere er et særsyn i ministerierne. Christiansen, Møller & Togeby demonstrerer, at andelen af kvinder i eliten er mindre end mændenes, samt at forskellige institutionelle rammer for rekrutteringen af eliten har betydning for kvindernes andel. Offentlige valg giver den største kvindeandel, efterfulgt af rekruttering på markedsvilkår. Udvælgelse på grundlag af merit og udnævnelse efter blandede principper giver den laveste kvindeandel i eliten, og da disse to principper er de styrende i erhvervslivet, medfører det en lav andel af kvinder i erhvervslivets elite. Højgaard søger at påvise forskellen på kvindelige og mandlige ledere i henholdsvis den offentlige, den private og den politiske sektor. Der mangler desværre signifikansmaal for forskellen mellem grupperne, hvilket gør det umuligt at udtale sig om troværdigheden i forhold til de fundne forskelle. En forskel, der dog med stor sandsynlighed er signifikant, er forskellen mellem mænds og kvinders civilstand i den offentlige sektor. Hver fjerde mandlige leder i den offentlige sektor bliver skilt, mens mere end hver anden kvindelige leder bliver skilt. Det vil sige, at de mandlige ledere ligger under gennemsnittet på ca. 30 pct. for skilsmisser, mens de kvindelige ledere ligger over. Derudover synes tallene at tyde på, at kvinder, såfremt de ønsker en ledende stilling, ikke kan have de samme ambitioner om en familie som mandlige ledere. Højgaard sammenligner desværre tallene med en ikke nærmere beskrevet idealforestilling om familieliv, hvilket synes omsonst, da der jo ikke lever nogen rigtige mennesker i en idealforestilling!

Den fortrukne metode, som anvendes af antologiens øvrige forfattere, er diskursanalyse inspireret af blandt andre Foucault, Bourdieu og Laclau & Mouffe. Dorte Marie Søndergaards "Tegnet på kroppen", er også i høj grad en fælles referenceramme. Forståelsen af køn er, at det ikke er noget vi *er*, men noget vi *gør*! Det betyder, at køn og det at være kvinde er en social konstruktion, som kun synes virkelig, fordi begrebet kvinde indgår i diskursen med ringe værdi i forhold til det rationelle, handlekraftige og ansvarlige, der artikuleres som det mandlige og altså derfor er i modsætning til det kvindelige i den dominerende (mandlige) diskurs. Når dette perspektiv tages helt bogstaveligt, betyder det, at vi ikke kan tale om faktiske kvinder og mænd, og alle statistikker over, hvordan kønsrepræsentationen ser ud, bliver derfor ligegyldige. Alt ender i sproglige konstruktioner. Det er dog tydeligt, at denne konsekvens ikke altid skal drages. Når statistikkerne viser, at kvinder har det hårdt, er statistikker og faktiske kvinder og mænd i orden.

Min anke mod antologien er, at den faglige pluralisme, som der i indledningen lægges op til, ikke tages alvorligt af hovedparten af antologiens forfatter. Diskursanalysen er det dominerede perspektiv, som der ikke sættes spørgsmålstejn ved. Hovedparten af forfatterne slår korsets tegn for sig, når talen falder på biologi og objektive forhold, og dermed skyder de sig selv i foden og forplumrer debatten fuldstændigt, for hvordan kan vi tale om en ringe kvinderepræsentation, når der

ikke findes kvinder?! Der er ikke megen respekt omkring den positivistiske tilgang. Foragten fremstår tydeligst i Hasse, Henningsen & Søndergaards artikel, "Køn og magt i academia", hvor pointen er, at det er den videnskabelige praksis, som hævder objektivitet, der undertrykker kvinder. Mit problem i den forbindelse er, at kønsforskningen skælder ud over en dominerende maskulin diskurs i den offentlige sfære. På samme tid etablerer den en dominerende kvindelig diskurs på sit eget område. Denne diskurs har den samme mangel på tolerance, som kønsforskerne beskylder den "mandlige" diskurs for at have. Den faglige pluralisme begrænser sig derfor til, at den dominerende kvindelige diskurs skal have noget at være dominerende i forhold til. En faglig pluralisme kræver, at man respekterer hinandens synspunkter for derved at få en frugtbar indbyrdes dialog, og det er ikke tilfældet.

Dette leder mig frem til vurderingen af, hvorvidt antologien lever op til sin målsætning om ikke at levere "den store fortælling" om kønsmagt. Ud fra et post-modernistisk perspektiv er det selvfølgelig en nødvendighed at proklamere dette, men spørgsmålet er, om det er sandt, at den store fortælling ikke rent faktisk *bliver* fortalt. Det mener jeg, at den gør – og den store fortælling er i denne sammenhæng, at køn er en social konstruktion, køn er noget, vi *gør*, ikke noget vi *er*. Al tale om biologi henvises med foragt til den inden for kønsforskningen undertrykte maskuline diskurs. Samlet set er *Kønsmagt under forandring* en meget blandet fornøjelse. Enkelte artikler er gode, andre ulæselige for folk, der ikke er i miljøet. Mit håb for den fremtidige kønsforskning er, at vi begynder at overveje, om køn *virkelig* kun er noget, vi *gør* – mon ikke, køn *også* er noget, vi *er*?

Pia Vedel Ankersen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Modtagne bøger

- Agergaard Jytte & Lars Winter (red.), *Geografiernes globalisering*, København: Akademisk, 2003.
- Andersen, Bjarne Hjort (red.), *Udviklingen i befolkningens levevilkår over et kvart århundrede*, København: Socialforskningsinstituttet, 2003.
- Andersen, Dines, *Når mistanken opstår*, København: Socialforskningsinstituttet, 2003.
- Andersen, Dines & Annemette Kjærulff, *Hvad børn kan svare på*, København: Socialforskningsinstituttet, 2003.
- Arendt, Jacob Nielsen m.fl., *Levevilkår blandt folkepensionister uden supplerende indkomst*, København: Socialforskningsinstituttet, 2003.
- Bille, Lars & Jørgen Elklit, *Partiernes medlemmer*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2003.
- Blom-Hansen, Jens, *Subsidiaritetsprincippet vendt på hovedet? EU's strukturpolitik og Danmark*, Århus: Magtudredningen, 2003.
- Brodersen, Søren, *Do-it-yourself work in North-Western Europe*, København: Rockwool Fonden, 2003.
- Bryld, Claus & Søren Hein Rasmussen, *Demokrati, mellem fortid og fremtid*, København: Tiderne skifter, 2003.
- Christensen, Jens Peter, *Domstolene – den tredje statsmagt*, Århus: Magtudredningen, 2003.
- Christiansen, Peter Munk og Lise Togeby (red.), *På sporet af magten*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2003.
- Frandsen, Henrik Mølgaard, *Føderalisme, skriftserie nr. 5*, Århus: Jean Monnet Center, Aarhus Universitet, 2003.
- Hermansen, Jan H. m.fl. *Undersøgelsen af medlemmerne af de danske partiorganisationer*, dokumentation, Århus: Magtudredningen, 2003.
- Honneth, Axel, *Behovet for anerkendelse*, København: Hans Reitzels Forlag, 2003.
- Højland, Jeppe & Lilli Zeuner, *Unge i det kriminelle felt*, København: Socialforskningsinstituttet, 2003.
- Højlund, Holger & Morten Knudsen (red.), *Organiseret kommunikation*, Frederiksberg: Samfundslitteratur, 2003.
- Journal of Peace Research*, Vol. 40, No. 4, 2003.
- Journal of Peace Research*, Vol. 40, No. 5, 2003.
- Justesen, Pia, *Racisme og diskrimination*, København: Akademisk, 2003.
- Jæger, Mads, Martin D. Munk & Niels Ploug, *Ulighed og livsløb*, København: Socialforskningsinstituttet, 2003.
- Kjeldgaard, Torben K. & Lars Torpe, *Foreningssamfundets sociale kapital. Danske foreninger i et europæiske perspektiv*, Århus: Magtudredningen, 2003.
- Knudsen, Tim, *Offentlighed i det offentlige – om historiens magt*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2003

- Kristensen, Niels Nørgaard, *Billeder af magten – portrætter til forståelse af magt og demokrati*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2003.
- Krunke Helle, *Den udenrigspolitiske kompetence*, København: Jurist - og Økonomforbundets Forlag, 2003.
- Lausten, Mette & Karen Sjørup, *Hvad kvinder og mænd bruger tiden til*, København: Socialforskningsinstituttet, 2003.
- Lave, Jean & Etinne Wenger: *Situeret læring*, København: Hans Reitzels Forlag, 2003.
- Madsen, Per Kongshøj og Lisbeth Pedersen (red.), *Drivkræfter bag arbejdsmarkedspolitikken*, København: Socialforskningsinstituttet, 2003.
- Menneskelige ressourcer i arbejdslivet*. En antologi om samspil mellem organisation, arbejde og arbejdsmiljø, København: Socialforskningsinstituttet, 2003.
- Mouritzen, Hans, *Er vi så forbeholdne? Danmark over for globaliseringen, EU og det nære*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2003.
- Nielsen, Camilla Palmhøj, *Til glæde for hvem? Om intern regulering i staten*, Århus Magtudredningen, 2003.
- Opbrud i 1960'erne*, Århus: Den jyske historiker, Aarhus Universitet, 2003.
- Pedersen, Søren, *The Shadow Economy in Germany, Great Britain and Scandinavia*, København: Rockwool Fonden, 2003.
- Raymond, Aron, *Politikkens væsen*, København: Museum Tusulanums Forlag, 2003.
- Selstad, Tor, *Det nye fylket og regionaliseringen*, Bergen: Fagbokforlaget, 2003.
- Udenrigs*, nr. 2, 2003.
- Warleigh, Alex, *Democracy in the European Union*, London: Sage Publications.
- Aardal, Bernt (red.), *Velgere i villrede. En analyse av stortingsvalget 2001*, Oslo: N.W. Damm & Søn, 2003.

Abstracts

Bjørn Erik Rasch

Minority Governments, Investiture and No Confidence Arrangements in a European Perspective

The use of some kind of investiture vote in the process of government formation is an essential feature of positive parliamentarism. After a survey of formal rules of government formation and resignation in selected European countries, the effects of the investiture on the frequency and stability of minority governments are discussed. It is shown that, in this respect, the difference between positive and negative parliamentarism is quite marginal.

Søren Serritzlew

Can Spending Caps Limit Budget Growth?

Spending caps are widespread in public budgeting. Conventional wisdom holds that spending caps curb expenditure. This idea is found in literature on budgeting at all levels of Danish government. But it is wrong. A spatial model focusing on how spending caps affect decision making shows that caps may lead to higher and lower spending depending on the preference profile in the legislature. The model is hard to test empirically due to problems of endogeneity and measurement. These problems are avoided by using an experiment that shows that the model predicts spending decisions accurately. For some preference profiles spending caps actually increase spending.

Christoffer Green-Pedersen

The Social Liberals in Danish Politics. Are They as Significant as We Think?

It is often claimed that the Social Liberals are decisive in Danish politics. However, the importance of the party is more limited. Unlike center parties in other countries, the party has never been able to establish a break with the bloc nature of Danish politics, for instance through the establishment of broad coalition governments. The reason for this limitation to the power of the Social Liberals is that its power over the opposition in Denmark is limited. Once the Social Liberals have decided which side in Danish politics to support, the rational strategy for the side not chosen by the Social Liberals is to try to establish a majority without the party as it has been successfully done by the present government.

Ulrik Kjær

Split-Ticket Voting at the Synchro-Polls of 2001

It is commonly acknowledged that local election outcomes have to be explained by local as well as national political factors. One way to grasp some of this not yet fully understood relationship between local and national politics, is to study the level and characteristics of split-ticket voting. At the Danish synchro-polls of 2001 an exit poll design was used to survey the voting behavior in two municipalities. The level of split-ticket voting was found to be substantial, especially when successful non-partisan lists were running for election. An examination of split-ticket voting, using political parties as level of analysis, reveals considerable variation in the voters' loyalty to the different party labels.

Sune Lægaard

Liberal Nationalism and the Concept of the Nation

Liberal nationalism is the view that 1) a common national identity is a precondition for social solidarity, and 2) governmental action toward securing such a common identity is compatible with liberalism. Two arguments for the first proposition, drawn from David Miller's writings, are discussed, as well as Miller's concept of nationality. Finally, liberal nationalism is criticized for making potentially contradictory demands on national identities.

Gorm Boe Petersen & Peter Kurrild-Klitgaard

What If? Simulation of Strategic Voting and Election Outcomes with Alternative Danish Thresholds

Voters and parties are often presumed to interact strategically, just as electoral thresholds and other constraints may influence the aggregation of votes. Analyses of election outcomes from two Danish statewide municipal elections (1993, 1997) and two national parliamentary elections (1994, 1998) confirm that strategic voting occurs to some extent: Electoral participation is lower when the importance of a vote is lower, and small parties systematically receive less votes with higher thresholds. The strategic counterstrategies of voters and parties in parliamentary elections are analyzed through counterfactual analysis. A higher threshold will not in itself necessarily change the composition of the Danish parliamentary system significantly since most parties will obtain representation even with strategic voting and without meeting the threshold. Simulations of alternative set-ups indicate that some parties would tend to benefit systematically from more restrictive constraints.

Om forfatterne

Bjørn Erik Rasch, cand.polit. 1982, professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo. Har blant annet utgitt *Demokrati - ideer og organisering* (2000) og "Parliamentary Floor Voting Procedures and Agenda Setting in Europe" i *Legislative Studies Quarterly* (2000). Hovedinteresser innenfor parlamentsforskning, anvendelser av public choice teori og demokratisering (spesielt i den muslimske verden). Medredaktør av boken *Spillet om Irak* (2003).

Søren Serritzlew, cand.scient.pol., ph.d.-stipendiat ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Arbejder med offentlig budgetlægning i et institutionelt perspektiv, herunder hvordan beslutningsprocesser påvirkes af institutionelle forhold og hvordan udgiftspolitiske holdninger formes. E-mail: soren@ps.au.dk

Christoffer Green-Pedersen, adjunkt i offentlig politik ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Hans forskning har primært beskæftiget sig med velfærdsstatsreformer i komparativt perspektiv, og han har udgivet "The Politics of Justification. Party Competition and Welfare-State Retrenchment in Denmark and the Netherlands from 1982 to 1998". Han arbejder pt. på et forskningsprojekt om politisk dagsordensfastsættelse. E-mail: cgp@ps.au.dk

Ulrik Kjær, ph.d. i statskundskab, adjunkt ved Institut for Statskundskab, Syddansk Universitet. Har publiceret om kommunalvalg, kommunalpolitik og politisk rekruttering, herunder *Kommunalbestyrelsernes sammensætning* (2000). Deltager for øjeblikket i projekter om rekruttering af folketingspolitikere og om kommunesammenlægninger. E-mail: ulk@sam.sdu.dk

Sune Lægaard, cand.mag. i filosofi fra København Universitet, ph.d.-stipendiat ved Institut for filosofi, pædagogik og retorik, Københavns Universitet. Forfatter til blandt andet "Multikulturalisme og nationalisme: Forskelle og ligheder", *Filosofiske Studier*, Bind 22, 2002. E-mail: laegaard@hum.ku.dk

Gorm Boe Petersen, cand.scient.pol. fra Aarhus Universitet (2000), samt HD, fuldmægtig i Økonomi- & Erhvervsministeriet, hvor han arbejder med boligpolitik og strukturkommissionen. E-mail: gbp@oem.dk

Peter Kurrild-Klitgaard, ph.d., M.A., cand.phil., lektor ved Institut for Statskundskab, Syddansk Universitet. Er forfatter til blandt andet *Rational Choice, Collective Action and the Paradox of Rebellion* (1997) og har redigeret en række bøger. Har senest bidraget til blandt andet *American Journal of Economics and Sociology* og *Public Choice*. E-mail: kurrild@sam.sdu.dk

35. årgang indeholder følgende temaer og aktuelle enkeltartikler samt anmeldelser:

USA som global aktør

Vibeke Schou Pedersen: Sikkerhedsparadokset: terror, trusler og tradition

Morten Ougaard: Den amerikanske mission i et forandret globalt system

Kenneth Møller Johansen: Sikkerhedens politik: Clinton, Kongressen og kampen om missilforsvar

Liselotte Odgaard: Krigen mod terror og USA's rolle i det internationale samfund

Rune Slothuus: Partier med omtanke

Professioner i den offentlige sektor

Lotte Bøgh Andersen og Marianne Blegvad: Normer eller egennytte? Professionelle og økonomiske incitamenter i dansk børnetandpleje

Lars Grønvall Foldspang: Monopolisering og monopolløn? Effekten af legal autorisation

Jakob Nørgaard Andresen: Sygeplejerskemangel i Danmark? - eller Cost Containment and Professional Powers

Kristinna Andersen og Lisa Balch Christensen: Betydningen af lægernes motiver for produktiviteten på de danske sygehuse. Er lægerne aktive med- eller modspillere?

Per Mouritsen: Multikulturalisme og liberalt medborgerskab. En oversigt og typologi

Artikler uden fælles tema

Bjørn Erik Rasch: Mindretallsregjeringer, investitur og mistillitsordninger i europeisk perspektiv

Søren Serritzlew: Kan udgiftsrammer begrænse væksten i budgetterne?

Christoffer Green-Pedersen: Det Radikale Venstres betydning i dansk politi. Er den så stor, som vi går og tror?

Ulrik Kjær: *Split voting* ved de simultane valg i 2001

Sune Lægaard: Liberal nationalisme og begrebet om nationen

Gorm Boe Petersen og Peter Kurrild Klitgaard: Hvad nu hvis? Simulering af strategisk stemmeadfærd og valgresultater ved alternative danske spærregrænser

30 år efter jordskredsvalget

Jordskredsvalget 4. december 1973 rystede dansk politik. Med ét var det som om, den stabilitet, der hidtil havde kendetegnet dansk politik, var forsvundet. 30 år efter gør *Politica* status over udviklingen siden 1973. Vendte stabiliteten i partisystemet tilbage? Hvordan er det gået med de nye partier, der kom i Folketinget? Var vælgeradfærden ved jordskredsvalget et engangsfænomen, eller var det starten på en ny fase i vælgernes måde at opføre sig på?

Abonnementspriser for 35. årgang:

Studentabonnement 210,00 kr.

Normalabonnement 295,00 kr.

Institutionsabonnement 395,00 kr.

Enkeltnummer 100,00 kr.

Bestilling af abonnement eller enkeltnumre:

Indbetal beløbet på girokonto 5 04 51 93

Tidsskriftet *Politica*

c/o Institut for Statskundskab

Bartholins Allé

8000 Århus C

eller pr. e-mail: Politica@ps.au.dk; telefon: 89 42 12 53

Efter bestilling kommer tidsskriftet automatisk med posten.

Husk tydelig afsenderadresse.

34. årgang af *politica* kan stadig fås:

Den danske velfærdsstats muligheder og problemer

Jørgen Goul Andersen: Velfærd uden skatter. Det danske velfærdsmirakel i 1990'erne

Torben M. Andersen: Internationalisering og velfærdssamfund

Peter Abrahamson og Anette Borchorst: EU - en udfordring for den danske velfærdsstat?

Anders Lindbom: Den svenska välfärdsstaten under 1990-talet. Vad kan Danmark lära av de svenska erfarenheterna?

Christoffer Green-Pedersen: Den danske velfærdsstat fra afgrundens rand til efterlønsreform. En oversigt.

Vibeke Normann Andersen og Kasper Møller Hansen: Deliberativt demokrati og den nationale folkehøring om euroen

Søren Risbjerg Thomsen: Tripelvalget 2001: Valgvind, meningsmålinger og valgkamp

Artikler uden fælles tema

Jens Peter Frølund Thomsen: Politisk magt og pluralisme

Morten Larsen: Fødevareministeriet: fra erhvervets forlængede arm til forbrugernes beskytter?

Anne Binderkrantz og Helle Carlsen: Når sammenholdet brydes: splittelser af partier i Danmark

Michael Baggesen Klitgaard: Når forandringer stabiliserer: skandinaviske velfærdsstatsreformer i 1990'erne

Lars Johannsen: Demokratiseringsteori: klynger af forklaringer

Den tredje vej

Lars Bo Kaspersen: Den tredje vej - et svar på det 21. århundredes udfordringer?

Stefan Herrmann: Kompetenceudvikling og livslang læring som politik for den tredje vej

Lars Thorup Larsen: Staten, det er ikke mig

Jørn Loftager: Aktivering som (ny) velfærdspolitisk tredjevej

Mads Holm Iversen: Laksko og gummistøvler: Kampen mellem Udenrigsministeriet og Erhvervsministeriet om eksportfremmearbejdet

Integration og institutioner i EU

Jens Blom-Hansen og Jørgen Grønnegård Christensen: De institutionelle spilleregler i EU

Gitte Juul Johansen og Trine Nielsen: Fra Luxembourg til Amsterdam

Rie Odsbjerg Pedersen: Mellem konflikt og dynamik. En casestudie af arbejdstidsdirektivet

Mette Balle Sørensen: EU-kommissionen som entrepreneur i spillet om den internationale handelspolitik

Mette Scharling Pilgaard: Nice-traktaten: et spørgsmål om kontrol? En analyse af EU-aktørers institutionelle valg forud for Nice-topmødet 2000

Anders Wivel: Realismen efter Waltz. udvikling eller afvikling?

Politicas ph.d.-serie

Asbjørn Sonne Nørgaard, *The Politics of Institutional Control: Corporatism in Danish Occupational Safety and Health Regulation & Unemployment Insurance, 1870-1995*, 1997, kr. 125,00.

Lars Dahl Pedersen, *The Politics of Cost Containment in Public Services. Hospital Budgeting in Denmark, Germany, and the Netherlands, 1978-92*, 1997, kr. 125,00.

Jens Bejer Damgaard, *Styring og effektivitet: Organisering af dansk børnepasning*, 1998, kr. 125,00.

Iben Nathan, *When Poor People Participate. A Case Study of a Local Government Election in a Locality of Rural Bangladesh*, 1998, kr. 125,00.

Aksel Vladimir Carlsen, *Socialdemokratismens muligheder og begrænsninger i det postsovjetiske Rusland*, 1999, kr. 125,00.

Hanne Marlene Dahl, *Fra kitler til eget tøj - Diskurser om professionalisme, omsorg og køn*, 2000, kr. 125,00.

Lars Johannsen, *The Constitution and Democracy: The Choice and Consequence of the Constitution in Post-Communist Countries*, 2000, kr. 125,00.

Mette Kjær, *The Politics of Civil Service Reform: A Comparative Analysis of Uganda and Tanzania in the 1990s*, 2001, kr. 125,00.

Bernhard Hansen, *Party Activism in Denmark. A Micro Level Approach to a Cross-Sectional Analysis of the Correlates of Party Activism*, 2002, kr. 125,00.

Vibeke Lehman Nielsen, *Dialogens pris. Uformelle spilleregler, ressourcensymmetri og forskelsbehandling i offentligt tilsyn*, 2002, kr. 125,00.

Asbjørn Skjæveland, *Government Formation in Denmark 1953-1998*, 2003, kr. 125,00.

